

تحلیل محتوای تصاویر کتاب‌های داستانی کودکان رده سنی ب و ج در دهه ۸۰

دکتر زهره میرحسینی*

عضو هیات علمی گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

دکتر زهرا اباذری

دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

فاطمه معدنی

کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۲/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۱/۱

چکیده

هدف: هدف از این پژوهش تحلیل محتوای تصاویر کتاب‌های داستانی تالیفی گروه سنی ب و ج در دهه‌ی ۸۰ می‌باشد تا مشخص شود که تصویرگری آن‌ها در چه وضعیت و جایگاهی قرار دارد.

روش: نگارش این پژوهش بر اساس روش تحلیل محتوای مفهومی است. در این راستا ابتدا معیارهای ارزیابی تصاویر و شرایط ظاهری کتاب، از شورای کتاب کودک و همین‌طور کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان گردآوری شد و پس از تهیه سیاهه و ارسی از روی این معیارها و ادغام آن‌ها بر اساس نظر متخصصان کتابداری و ادبیات کودکان، به تحلیل محتوای ۳۳۵ عنوان کتاب (بطور تصادفی) که بین سال‌های ۸۰ تا ۸۹ چاپ شده بودند، پرداخته شد.

یافته‌ها: در این پژوهش چهار عامل ۱. توجه به عوامل ظاهری ۲. مرتبطبودن تصاویر با محتوای داستان ۳. مرتبطبودن تصاویر با نیازهای گروه سنی ب و ج ۴. وضعیت کیفیت تصاویر، مورد بررسی قرار گرفت؛ نتایج نشان می‌دهد که در مورد عامل اول ۵۵/۳۸٪ وضعیت مطلوب و ۳۰/۷٪ نامطلوب داشتند، در عامل دوم ۷۰٪ وضعیت مطلوب و ۲٪ نامطلوب بودند، در عامل سوم ۶۰/۳٪ وضعیت مطلوب و ۱۶٪ نامطلوب داشتند و در عامل چهارم ۴۴/۷۳٪ وضعیت مطلوب و ۲۷٪ نامطلوب بودند.

نتیجه‌گیری: با توجه به آمار بدست آمده، کتاب‌های چاپ شده در دهه ۸۰، وضعیت نسبتاً مناسبی در زمینه‌های "توجه به عوامل ظاهری" و "مرتبطبودن تصاویر با نیازهای گروه سنی" داشتند و به "مرتبطبودن تصاویر با محتوای داستان" بیش از مسائل دیگر توجه شده بود و به مقوله "کیفیت تصاویر" کمتر از بقیه موارد توجه شده بود.

کلید واژه‌ها: تحلیل محتوا، ادبیات کودکان و نوجوانان، تصویرگری کتاب، کودکان، داستان.

مقدمه

با توجه به این که کودکان از جمله آینده‌سازان این مرز و بوم هستند، از این رو، علاقه‌مند کردن آن‌ها به مطالعه و شکل‌دهی درست شخصیت‌شان، از طریق بالا بردن آگاهی ایشان، از ملزومات است.

برای بیدار کردن میل به مطالعه در کودکان رازی وجود ندارد؛ تنها باید آن‌ها را آزاد بگذاریم تا آنچه را واقعاً دوست دارند انتخاب کنند؛ زیرا اگر ما بخواهیم بجای کودکان تصمیم بگیریم، علایق و گرایشهای خود را به آن‌ها تحمیل می‌کنیم و در واقع استقلال شخصیت را از آن‌ها می‌گیریم.

اما، متأسفانه در اکثر مواقع زمانی که سخن از شناخت کودک و تربیت او به میان می‌آید هر فردی وی را از دیدگاه خود می‌نگرد و او را در دیدگاه خوش‌بینانه با دوران کودکی خود و حتی گاهی با خود بزرگسالی مقایسه می‌کند و بر اساس آن در مورد بایدها و نبایدهای زندگیش نتیجه می‌گیرد؛ اما ما باید این مقوله را در نظر بگیریم که "کودکان مینیاتور یا کوچک شده‌ی بزرگسالان نیستند، بلکه افرادی هستند یگانه، مستقل و بی‌مانند که نیازها، امیال، و استعدادهای خاص خود را دارند." (حجازی، ۱۳۸۱). از طرفی، در محیطی که کتاب‌های بازاری (که به شدت بر تفکر و سلیقه‌ی کودکان اثر می‌گذارند)، بیش از کتاب‌های ارزشمند برنده‌ی جایزه، عرض اندام می‌کنند، انتخاب کتاب مناسب کار چندان آسانی برای والدین و کودکان نیست. از طرف دیگر، به دلیل اینکه کودکان در این گروه سنی (ب و ج) هنوز تسلط کامل بر ارزشیابی محتوای کتاب‌ها را ندارند، می‌توان گفت که تصاویر نقش پررنگ‌تری را در این دوره القای می‌کنند؛ چرا که "تصویرسازی کتاب کودک که به معنی مصورساختن متن از لحاظ مطلب و مفهوم با توجه به سن مخاطب است" (افضل طوسی، ۱۳۷۴) می‌تواند بر انتخاب کودکان تاثیر بگذارد.

گیرایی یا عدم گیرایی تصاویر در این گروه سنی می‌تواند سبب گرایش یا عدم گرایش مخاطب به مطالعه شود، به همین دلیل ارزیابی و تحلیل آن‌ها و تمیز دادن تصاویر مناسب از نامناسب بخصوص در دهه‌ی اخیر (دهه ۸۰) که عصر کسب دانش و علم بوده، نقش مهمی ایفا می‌کند.

کاملاً مشخص است که ارزیابی تصاویر کتاب‌های کودکان در هر کشوری متفاوت با کشورهای دیگر است، زیرا اساس چگونگی تصویرسازی کتاب‌ها را نیازهای کودکان تشکیل می‌دهد که این امر در هر ملیت و فرهنگی تعریف منحصر به فردی دارد؛ بنابراین دلایل و اینکه ایران کشوری با فرهنگی مستقل و مجزا از کشورهای دیگر است، در این پژوهش تنها به تجزیه و تحلیل کتاب‌های تالیفی که کار تصویرگری آنها به عهده ایرانیان بوده است پرداخته شده، تا نتایج تحقیق به دانش موجود در این زمینه بیفزاید و قابل استناد باشد.

بیان مساله

می‌توان گفت تصویر، یکی از ارکان اصلی جذابیت و تاثیرگذاری در کتاب‌های کودکان است؛ زیرا کودکان به دلیل محدود بودن در دایره لغوی و ضعیف بودن در درک مفاهیم نیازمند ابزاری هستند که نقش کمک‌کننده در یافتن منظورها را برای آن‌ها ایفا کند. این نیاز کودکان سبب الزامی شدن تجزیه و تحلیل و ارزیابی تصویرسازی شده است و از آنجا که "تصویرگری، رشته‌ی است تولیدی-خلاقه، فنی-هنری و مربوط به کودکان و نوجوانان و مستقل است از نقاشی و گرافیک و جمیع هنرها و خرده هنرها و صنایع دستی ظریف، می‌تواند به بخشی از نیازهای تصویری (یا بصری) کودکان و نوجوانان پاسخ بدهد زیرا هنری

است که بجز این موارد، از روان‌شناسی کودک، طب کودکان، تعلیم و تربیت، هوش‌شناسی، علم رشد و به طور کلی کودک‌شناسی و نیز از فنون، صنایع دستی و همچنین از عواطف و احساسات انسانی تغذیه می‌کند" (ابراهیمی، ۱۳۶۷).

متأسفانه علی‌رغم اینکه این مقوله دارای سابقه‌ای نه چندان کوتاه در کشور است، هنوز مشاهده می‌شود که به آن به شکل مقوله‌ای فانتزی، تزئینی و سلیقه‌ای و نه امری موثر و آموزنده توجه می‌شود. از دیگر مشکلاتی که تصویرگری کتاب‌های کودک در کشور ما با آن مواجه است عدم توجه برخی از انتشارات به کیفیت چاپ تصاویر است، در حالی که می‌توان ادعا کرد که کیفیت چاپ سبب هر چه جذاب‌تر جلوه‌دادن تصاویر و جلب نظر کودک به عنوان مخاطب است، ولی شواهد بیانگر این حقیقت است که به این مساله چنان که باید پرداخته نشده و شاید بتوان گفت هنوز جایگاه مطلوب خود را بدست نیاورده است.

هم‌چنین به نظر می‌رسد که کپی‌برداری از کاراکترهای انیمیشن‌ها و استفاده از تصاویر تکراری (بجای خلق اثری نوین و متناسب با محتوا) و همین‌طور نبود خلاقیت، که می‌توان علت آنرا عدم درک اهمیت و حساسیت این موضوع از دید تصویرگران تلقی کرد، به مشکلات تصویرسازی کتاب کودک افزوده است. علاوه بر این موارد، عدم درک اهمیت و حساسیت در ارائه و اجرای خلاقیت و ایده‌های تازه، از طرف تصویرگران و ناشران و همچنین عدم پویایی جامعه در این زمینه سبب افزایش مشکلات تصویرگری شده است.

متناسب‌نبودن رنگها با موضوع تصویر نیز می‌تواند جز این مشکلات محسوب شود. یعنی برخی از تصویرگران کتاب‌های کودک حتی بدون اینکه از بار معنایی رنگ مطلع باشند و از خصوصیت بصری رنگ استفاده کنند، از هر رنگی برای هر تصویری با هر فضایی استفاده می‌کنند. در حالی که انتظار می‌رود یک فرد به عنوان تصویرگر قبل از اینکه تصمیم به انجام این امر مهم بگیرد علاوه بر آشنایی کامل با روحیات یک کودک (به عنوان مخاطب)، روانشناسی رنگ را کاملاً درک کرده باشد.

با توجه به مواردی که اشاره شد این مشکلات می‌تواند از دانش کم تصویرگران، ناشران و به طور کلی دست‌اندرکاران حوزه کتاب کودک در مورد چگونگی فضای روانی، خصوصیات مقاطع سنی مختلف و علایق مخاطبان خود (یعنی کودکان) ناشی شود. علاوه بر این مسائل، به نظر می‌رسد عدم اطلاع والدین از نیازها و خواسته‌های کودک در دوره‌های سنی مختلف و همچنین روانشناسی تربیت وی، و عدم توجه ناشران به اهمیت تصاویر در کتاب کودک، سبب شده که فضای تصویرسازی کتاب کودک بیشتر به سوی تجاری‌شدن سوق یابد.

اهداف پژوهش

۱. تعیین میزان توجه کتاب‌های داستانی کودکان به عوامل ظاهری کتاب در دهه ۸۰
  ۲. تعیین وضعیت کیفیت تصاویر کتاب‌های داستانی کودکان در دهه ۸۰
  ۳. تعیین میزان هم‌خوانی و ارتباط تصاویر با متن در کتاب‌های داستانی کودکان در دهه ۸۰
  ۴. تعیین میزان مناسب‌بودن تصاویر کتاب‌ها برای گروه سنی مندرج‌شده در کتاب‌های داستانی کودکان در دهه ۸۰
- بر اساس اهداف فوق سوالات اساسی پژوهش تنظیم گردید.

روش پژوهش

در این پژوهش از روش تحلیل محتوای مفهومی استفاده شده است که برای تعیین جامعه پژوهش، ابتدا تعداد کتاب‌های داستانی تالیفی چاپ اول کودکان دبستانی، بین سال‌های ۸۰ تا ۸۹ از سایت "خانه کتاب" استخراج شده، که تعداد آنها ۲۰۴۸

عنوان بود. سپس، برای بدست آوردن تعداد دقیق آمار مورد پژوهش از فرمول "یامانی"
$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$
 کمک گرفته شد* که از این فرمول، عدد ۳۳۵ به عنوان حجم نمونه، بدست آمد (حجم نمونه بدست آمده با سطح دقت $\pm 5\%$ محاسبه شده است). همچنین برای گردآوری اطلاعات، معیارهای ارزیابی و انتخاب کتاب از سازمان‌های "شورای کتاب کودک" و "کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان"، تهیه شد و پس از ادغام آن‌ها با توجه به نظرمتخصصان، ۳۰ سوال به عنوان سوالات سیاهه واری انتخاب شد. سوالات در ۴ گروه تقسیم شدند (هر گروه نماینده یکی از موارد اهداف پژوهش است).

پیشینه‌های پژوهش

مطالعات انجام شده در داخل ایران

فضل طوسی (۱۳۷۴)، در پایان‌نامه‌ی خود تحت عنوان "بررسی تأثیر و تأثر تصویرسازی کتاب کودک در جامعه" به این نتایج رسیده است که: در تصویرسازی خانواده، تصویرگران ما از به تصویر کشیدن صحنه‌های جمعی خانواده تقریباً گریزان بوده‌اند؛ در تصویرسازی مدرسه، بیشتر به حالت دانش آموز در رابطه با معلم و یا شاگردان دیگر توجه شده و صحنه‌ها بصورت انفرادی و یا دو نفره نشان داده شده است. کمتر دیده شده که تصویر دانش آموزان در میان جمع مطرح شود؛ در به تصویر کشیدن زندگی روستایی، اکثراً نوع ساختمان (معماری و فضای زندگی، لباس و وسایل کار و ارتباط با طبیعت و دام) موضوع تصویر قرار گرفته شده است و ایده‌ها، آرزوها و یا مشکلات کودک روستایی کمتر موضوع قرار گرفته است؛ در تصویرسازی زندگی شهری، کمتر داستانی مستقیماً جلوه‌های زندگی شهری را مطرح کرده است که البته مضمون آن هم نگاهی منفی به شهر داشته است. قابل ذکر است که تصویرگران و نویسندگان ما اکثراً در گذشته‌ها زندگی می‌کنند، آن‌ها گذشته‌هایی نامعلوم، بی‌زمان، بی‌مکان را خیلی راحت به اسم قصه و به شکل داستان در می‌آورند. در این آثار، از علم و آینده خیالی بچه‌ها خبری نیست."

پژوهش (۱۳۷۴)، در پایان‌نامه‌ی خود با عنوان "ملاک‌ها و معیارهای نقد و نقادی در آثار تصویرگری کتاب کودک" ضعف تصویرگری کتاب‌های کودکان و نوجوانان اینگونه بیان می‌کند: "ضعف در طراحی، بی‌توجهی به گروه سنی مخاطب، عدم وجود خلاقیت، ابداع و ابتکار، ترکیب بندی نامناسب و ناهمگون با متن، ناتوانی در ایجاد روحیه‌ی نشاط در کودکان، استفاده‌ی مکرر از تکنیک‌هایی خاص به این منظور که مصور زودتر شخصیت خود را در کارها تثبیت می‌کند. تقلید کورکورانه از کارهای خوب و موفق تصویرسازی و در نتیجه از بین رفتن هویت اصلی کارها، عدم شناخت عملی و حرفه‌ای از کار تصویرگری کتاب‌های کودکان و نوجوانان، کمبود مطالعه و شرکت نکردن در نمایشگاه‌های مختلف، کمبود ناشران آگاه برای سفارش کار به مصوری خوب و توانا، کمبود کتاب‌های خوب تصویرگری، عدم وجود ارتباط بین مصوران ایران با کشورهای پیشرو در این زمینه."

عبداللهی (۱۳۸۲)، در پایان‌نامه‌ی خود تحت عنوان "نقش تصویر در پرورش تخیل، کودکان" بیان می‌کند که: "یک تصویر مناسب می‌تواند قدرت تخیل و تجسم کودک را تقویت کند. هم‌چنین تصاویری که دارای هویت و اصالت فرهنگی باشند، سبب گرایش و شناخت بیشتر کودکان به فرهنگ کشورشان می‌شود. از طریق تصویر می‌توان کودکان را علاوه بر مسائل فرهنگی، با مفاهیم اجتماعی آشنا کرد. تصاویری که دارای کلیشه‌های کمتری هستند، تأثیر بیشتری بر کودکان می‌گذارند."

1. Yamani

* این فرمول از کتاب پژوهش، پژوهشگری و پژوهش نویسی خلیل میرزایی بدست آمده است.

پیشینه پژوهش در خارج از ایران

ادیان (Edieann, 1980) در تحقیقی که تحت عنوان "تاثیرات تصاویر کتاب‌های داستان بر رفتار کودکان" انجام داده، روش و نتیجه را این گونه بیان کرده است: برای ۵۴ کودک (دختر و پسر)، داستان‌های متفاوتی (با تصاویر رنگی بسیار، تصاویر سیاه و سفید کم و بدون تصویر)، با قانده‌ای مشخص، در روزهای متوالی خوانده شد. سپس رفتار آن‌ها با توجه به مطالبی که خوانده می‌شد مورد آزمایش قرار گرفت که نتایج آن بطور مشخصی نشان داد کودکان داستان‌هایی را که دارای تصاویر رنگی بودند بیشتر از کتاب‌های با تصاویر سیاه و سفید می‌پسندیدند و کتاب‌های با تصاویر سیاه و سفید را بر کتاب‌های بدون تصویر ترجیح می‌دادند. استون (Stone, 1992) در پایان‌نامه‌ی خود با عنوان "نگرش کودکان از کتاب‌های تصویری در مورد داستان‌های ارائه شده"، ۱۲ کودک کلدستانی و ۱۲ کودک دبستانی را در رابطه با کتاب‌های تصویری مورد آزمایش قرار می‌دهد و به این نتیجه می‌رسد که کودکان دبستانی در خواندن حرکات اصلی تصاویر موفق‌تر بودند و برداشت‌های صحیح‌تری نسبت به عکس‌العمل‌های کاراکترها داشتند. وی این تحقیق را در دو ترکیب کلاس‌های اول و دوم (۱۸ کلاس اول و ۲۶ کلاس دوم) طی ۲۲ هفته انجام داده که نتیجه‌ی آن بدین صورت گردید:

۱. کودکان اغلب آنچه را که معلم و کتابدار انتخاب کرده بودند، مورد توجه قرار دادند.
  ۲. بسیاری از کودکان قبل و به هنگام خواندن کتاب به تصاویر بسیار با دقت توجه می‌کردند و تعداد کمی از آن‌ها ترجیح می‌دادند که خواندن داستان بدون تامل شروع شود.
  ۳. کودکان با دقت به تصاویر نگاه می‌کردند و نسبت به آن‌ها واکنش نشان می‌دادند.
  ۴. برخی از واکنش‌های کودکان از طریق رفتارهای غیر کلامی شان و یا کار هنری آن‌ها (نقاشی) منعکس می‌شد.
- خلیفه (Khalifeh, 2005) در پژوهش "تحلیل محتوای تصاویر کتاب‌های برنده جایزه‌ی کورتا اسکات کینگ* از سال ۱۹۷۴ تا ۲۰۰۴" به این نتایج رسید:

۱. تصاویر و متن کتاب‌ها، رساننده‌ی مفهوم و پیام داستان بودند.
  ۲. بیشتر تصاویر این کتاب‌ها چهره‌ی شخصیت‌های مقدس و مهم آفریقایی-آمریکایی را در بر داشتند.
  ۳. تصاویر این کتاب‌ها چشم‌اندازی از فرهنگ بومی آفریقایی-آمریکایی بودند.
- گوم (Gomm, 2012) در تحقیقی تحت عنوان "تحلیل محتوای ۵۰ کتاب تصویری کودکان مهاجر لاتینی تبار: پیامدهای کتاب‌درمانی حمایتی" به تحلیل محتوای کتاب‌های تصویری می‌پردازد به ویژه کتاب‌هایی که جایزه برده‌اند و برای/درباره کودکان مهاجر لاتینی تبار بوده‌اند. آثار هنری آشنا، موقعیت‌ها و ویژگی‌هایی که به کودکان مهاجر کمک می‌کند با داستانها مشخص می‌شود. اطلاعات از این تحلیل به والدین، معلمان، و شاغلین سلامتی روان کمک می‌کند تا کتاب‌های مناسب را برای کتاب‌درمانی بر اساس نیازهای کودکان مهاجر لاتینی تبار انتخاب کنند. بر اساس تحلیل این مطالعه، دو منبع وجود دارد: (۱) یک لیست شامل ۲۰ کتاب تصویری کودکان که چهار عامل یا بیشتر از چالشهای این کودکان را مورد خطاب قرار می‌دهد (۲) یک خروجی با چالشهای رایجی که کودکان مهاجر با آن رو به رو هستند و کتاب‌هایی که به این چالشها و نیازهای آنان پاسخ می‌دهد.

* جایزه Coretta Scott King جایزه‌ای است که از سوی انجمن کتابداران آمریکا (ALA) به کتاب‌هایی که نویسندگان و تصویرگران آفریقایی-آمریکایی دارند، داده می‌شود.

علاوه بر آن، اطلاعات از این تحلیل، نویسندگان و مصوران را آگاه و تشویق می‌کند تا به قدر کافی چالش‌های خاصی را که کودکان لاتینی تبار با آن مواجه‌اند، مورد توجه قرار دهند.

یافته‌های پژوهش

سوال اول: در کتاب‌های داستانی کودکان (در دهه ۸۰) تا چه میزان به عوامل ظاهری کتاب توجه شده

است؟

برای پاسخ به این سوال با کمک سوالات سیاهه واری موارد "طراحی جلد - آستربردقه - شناسنامه - شماره صفحه - کیفیت کاغذ - سطر بندی - رده سنی - میزان متن نگارش شده - اندازه و فونت حروف - رنگ حروف و زمینه - سفید خوانی - تناسب فضای مثبت و منفی - صفحه‌آرایی - استفاده از ریزنقش - توازن توزیع تصاویر" مورد پژوهش قرار گرفت، که پس از گرفتن میانگین از داده‌های حاصل شده این نتایج بدست آمد:

جدول ۱. توجه به عوامل ظاهری کتاب

گزینه	تعداد	درصد
بله	۱۸۷	۵۵/۳۸
خیر	۱/۳	۳۰/۷
تا حدودی	۴۵	۱۳/۹۲
جمع	۳۳۵	۱۰۰

با توجه به آمار و درصدهای مشخص شده، ۵۵/۳۸٪ از کتاب‌ها از لحاظ توجه به عوامل ظاهری دارای جایگاه خوبی بودند و ۳۰/۷٪ به عوامل ظاهری توجه نکرده بودند.

سوال دوم: تصاویر کتاب‌های داستانی کودکان در دهه ۸۰ تا چه میزان با محتوای داستان هم خوانی و

ارتباط دارند؟

برای پاسخ به این سوال یکی از سوالات سیاهه واری یعنی "هماهنگی منطبق توالی تصاویر با منطق داستان" مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که این نتیجه حاصل شد:

جدول ۲. هماهنگی توالی تصویر با داستان

گزینه	تعداد	درصد
بله	۲۳۴	۷۰
خیر	۱۴	۲
تا حدودی	۸۷	۲۸
جمع	۳۳۵	۱۰۰

مقوله‌ی هماهنگی متن و تصویر در جامعه‌ی مورد پژوهش، تنها در درصد کمی از کتاب‌ها (۲٪) توجه نشده و در ۲۸٪ بطور نسبی رعایت شده است. این هماهنگی در ۷۰٪ از کتاب‌ها مدنظر قرار گرفته که نشان‌دهنده‌ی عملکرد خوب تصویرگران ایرانی در این زمینه می‌باشد.

سوال سوم: تصاویر کتاب‌های داستانی کودکان در دهه ۸۰ تا چه میزان با گروه سنی‌شان ارتباط دارند؟

برای پاسخ به این سوال با کمک سوالات سیاهه واری و سبک - تناسب تکنیک با نیازهای کودکان - گویایی تصاویر به تنهایی "مورد پژوهش قرار گرفت، که پس از گرفتن میانگین از داده‌های حاصل از جدول شماره ۳ این نتایج بدست آمد:

جدول ۳. بررسی عناصر ارتباط تصاویر کتاب با گروه سنی

گوییایی تصاویر به تنهایی	تناسب تکنیک با نیازهای کودکان	هم خوانی تکنیک و سبک		
			تعداد	بله
۱۵۱	۲۸۲	۱۷۳	درصد	
۴۵	۸۴/۲	۵۱/۶	تعداد	خیر
۳۷	۳۴	۹۱	درصد	
۱۱	۱۰	۲۷/۲	تعداد	تا حدودی
۱۴۷	۱۹	۷۱	درصد	
۴۴	۵/۸	۲۱/۲	تعداد	جمع
۳۳۵	۳۳۵	۳۳۵	درصد	

جدول ۴. ارتباط تصاویر کتاب با گروه سنی

گزینه	تعداد	درصد
بله	۲۰۲	۶۰/۳
خیر	۵۴	۱۶
تا حدودی	۷۹	۲۳/۷
جمع	۳۳۵	۱۰۰

با توجه به آمار و درصدهای مشخص شده، ۶۰/۳٪ از تصاویر با درک گروه سنی هماهنگی داشتند و ۱۶٪ دارای این هماهنگی نبودند.

سوال چهارم: کیفیت تصاویر کتاب‌های داستانی کودکان در دهه ۸۰ چگونه است؟

برای پاسخ به این سوال با کمک سوالات سیاهه واری و سبک - انعکاس جزئیات تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی - استقلال کاراکترها - عدم تکرار تصاویر - باورپذیر بودن ویژگی‌های فیزیکی و جنسیتی شخصیت‌ها - القای احساسات مختلف - زاویه دید - استفاده از ویژگی مفهومی رنگ - انعکاس هویت ملی "مورد پژوهش قرار گرفت، که در جدول ۵، تمامی عناصر بصورت جزئی و در جدول ۶، وضعیت کیفیت تصاویر بصورت میانگین ارائه شده است:

جدول ۵. بررسی عناصر کیفیت تصاویر

انعکاس هویت ملی	ویژگی مفهومی رنگ	زاویه دید	القای احساسات	باورپذیری ویژگی‌ها	عدم تکرار تصاویر	استقلال کاراکترها	جزئیات فرهنگی	جزئیات تاریخی	تعداد	بله
۱۲۶	۴۹	۸۲	۱۸۶	۲۱۱	۶۰	۱۴۰	۱۳۴	۹۹	تعداد	
									درصد	
۵۶	۱۵	۲۵	۵۵/۵	۶۳	۱۸	۴۱/۵	۴۰	۲۹/۵		
۳۹	۱۶۸	۲۵۲	۳۲	۱۴	۲۵۷	۱۱	۱۰۸	۱۰۴	تعداد	خیر
۱۷	۵۰	۷۵	۱۰	۴	۷۶/۵	۳,۵	۳۲	۳۱	درصد	
۶۰	۱۱۸		۱۱۶	۱۱۰	۱۸	۱۸۴	۶۳	۶۹	تعداد	تا حدودی
۲۷	۲۵		۳۴/۵	۳۳	۵/۵	۵۵	۲۸	۴۰/۵	درصد	
۲۲۵	۳۳۵	۳۳۵	۳۳۵	۳۳۵	۳۳۵	۳۳۵	۳۰۵	۲۷۲	تعداد	جمع

جدول ۶. وضعیت کیفیت تصاویر

گزینه	تعداد	درصد
بله	۱۲۲	۴۴/۷۳
خیر	۷۳	۲۷
تا حدودی	۷۷	۲۸/۲۷
جمع	۲۷۲	۱۰۰

با توجه به موارد مشخص شده، ۴۴/۷۳٪ از تصاویر دارای کیفیت قابل قبول و ۲۷٪ از کیفیت مناسبی برخوردار نبودند.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر سعی در یافتن میزان توجه تصویرگران به عواملی چون ۱. توجه به شرایط ظاهری ۲- مرتبط بودن تصاویر با محتوای داستان ۳- مرتبط بودن تصاویر با نیازهای گروه سنی ب و ج ۴- وضعیت کیفیت تصاویر، داشته است که نتایج آن بدین گونه است:

در بررسی عامل ۱ یعنی "توجه به شرایط ظاهری" مشخص شد که کتاب‌ها در زمینه‌های شناسنامه، سطر بندی، رنگ و اندازه حروف، تناسب متن نگارش شده با رده سنی، استفاده از کاغذ مناسب و درج رده سنی عملکرد خوبی داشته‌اند و در موضوعات درج شماره صفحه، طراحی آستر بد رقه و استفاده از ریز نقش توجه کمتری نشان داده بودند. جامعه آماری مورد پژوهش در مقوله‌های طراحی جلد کتاب، رعایت سفیدخوانی، خلاقیت در صفحه آرایی، تناسب فضای مثبت و منفی جایگاه متوسطی داشت. در ارزیابی میزان توجه به عامل ۲، نتایج مثبتی حاصل شد. زیرا تصاویر در زمینه "مرتبط بودن با محتوا" دارای جایگاه خوبی بودند.

وضعیت "مرتبط بودن تصاویر کتاب‌ها با نیازهای گروه‌های سنی مورد پژوهش" یعنی عامل ۳، نتایج خوبی را در بر داشت؛ زیرا بیش از نیمی از کتاب‌ها این مقوله را مد نظر داشتند. اما متأسفانه "کیفیت تصاویر" از مطلوبیت رضایت بخشی برخوردار نبود زیرا مواردی چون انعکاس شرایط تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی، بکاربردن زوایای دید مختلف و استفاده از ویژگی‌های معنایی رنگ‌ها مورد توجه قرار نگرفته بود؛ و موضوعات مستقل بودن شخصیت کاراکترها، نمایش احساسات و نشان دادن هویت ملی بطور نسبی در تصاویر منعکس شده بود.

بطور کلی وضع این عوامل ۱- توجه به شرایط ظاهری ۲- مرتبط بودن تصاویر با محتوای داستان ۳- مرتبط بودن تصاویر با نیازهای گروه سنی ب و ج ۴- وضعیت کیفیت تصاویر، بدین صورت می‌باشد: در مورد عامل اول ۵۵/۳۸٪ وضعیت مطلوب و ۳۰/۷٪ نامطلوب، در عامل دوم ۷۰٪ مطلوب و ۲٪ نامطلوب، در عامل سوم ۶۰/۳٪ مطلوب و ۱۶٪ نامطلوب و در عامل چهارم ۴۴/۷۳٪ مطلوب و ۲۷٪ نامطلوب مشاهده شد (لازم به ذکر است که مابقی کتاب‌ها وضعیتی میانه داشتند). پس می‌توان گفت با توجه به آمار بدست آمده، کتاب‌های چاپ شده در دهه ۸۰: وضعیت نسبتاً مناسبی در زمینه‌های "توجه به عوامل ظاهری" و "مرتبط بودن تصاویر با نیازهای گروه سنی" دارند، و به "مرتبط بودن تصاویر با محتوای داستان" بیش از مسائل دیگر و به مقوله "کیفیت تصاویر" کمتر از بقیه موارد توجه شده است.

مقایسه پیشینه‌ها با نتایج تحقیق حاضر

با توجه به نتیجه پژوهش ادیان، "تاثیرات تصاویر کتاب‌های داستان بر رفتار کودکان" و پژوهش حاضر، یکی از موارد انتخاب کتاب مناسب برای کودکان، کتابی است که دارای تصاویر رنگی و جذابیت تصویری می‌باشد. در پژوهشی که استون، انجام داده این نتیجه حاصل شده که بسیاری از کودکان قبل و به هنگام خواندن کتاب به تصاویر بسیار با دقت توجه می‌کردند و نسبت به آن‌ها واکنش نشان می‌دادند که با نتایج این پژوهش هم‌سو بوده است. خلیفه در پژوهش خود به این نتیجه‌گیری دست یافته که در کتاب‌های برنده جایزه *Coretta Scott King* تصاویر رساننده مفهوم داستان و هم‌چنین نشان‌دهنده هویت و فرهنگ بومی خود بوده‌اند که این موارد از جمله موارد مهم در تشخیص تصویر مناسب برای کتاب داستانی کودکان بوده است. گوم نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسید که چالش‌ها و نیازهای کودکان مهاجر لاتینی تبار از طریق تصاویر پاسخ داده شده، با مقوله در نظر گرفتن تصاویر با نیاز گروه سنی در کتاب‌های مورد بررسی این پژوهش هم‌خوانی دارد.

پیشنهادها

براساس نتایجی که از این تحقیق حاصل شد، این پیشنهادها ارائه می‌شود:

۱. تحقیقات دانشگاهی به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی جهت درج در ضوابط ارزیابی تصاویر کتاب‌های کودکان، ارائه شوند وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ضوابطی را که از طریق این پژوهش‌ها حاصل می‌شود به اتحادیه ناشران ارائه کند تا تصویرسازی کتاب‌های کودکان بر طبق استانداردهای مشخصی صورت پذیرد.
۲. انجمن تصویرگران و نویسندگان باید با محیط‌های دانشگاهی که دارای مقاطع تحصیلات تکمیلی در رشته‌های تصویرسازی و ادبیات کودکان هستند، همکاری نزدیکتری داشته باشند، که در این امر لازم است معاونت‌های پژوهشی و مدیران پژوهش، پیرو همکاری با رسانه‌های بیرون از محیط‌های دانشگاهی، به این نوع مراکز توجه نمایند.

منابع

- ابراهیمی، نادر (۱۳۶۷). مقدمه‌ای بر مصورسازی کتاب کودکان. تهران: آگاه.
- افضل طوسی، عفت‌السادات (۱۳۷۴). بررسی تاثیر و تاجر تصویرسازی کتاب کودک در جامعه. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- پژوهش، نوشین (۱۳۷۴). ملاک‌ها و معیارهای نقد و نقادی در آثار تصویرگری کتاب کودک. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا، تهران.
- حجازی، بنفشه (۱۳۸۱). ادبیات کودکان و نوجوانان ویژگی‌ها و جنبه‌ها. تهران: روشنگران و مطالعات زنان.

۱. بدالهی، مهتاب (۱۳۸۲). نقش تصویر در پرورش تخیل. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا، تهران.
- قایینی، زهره (۱۳۷۵). واکنش کودکان ۴-۶ ساله نسبت به کتاب‌های تصویری (داستانی-تخیلی). پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.
- میرزایی، خلیل (۱۳۸۸). پژوهش، پژوهشگری و پژوهش‌نویسی. تهران: جامعه‌شناسان.

Edieann, Jay Samuels (1980). " The Effect of Picture on Children`s Attitudes toward Presented Stories".The Ohio State University, Degree, PhD.

Gomm, Robert Jeffry (2012).Content Analysis of 50 Picture Books for Latino Immigrant Children: Implications for Supportive Bibliotherapy.A thesis submitted to the faculty of Brigham Young University Department of Counseling Psychology and Special Education

Khalifeh, Abdol-Malik (2005). " A Content Analysis of The Coretta Scott King Award-Winning Picture Books from 1974 – 2004". West Virginia University, Degree EDD.

Stone, Sally Ann(1992). " Children Interpretations of Wordless Picture Books". University of Arkansas, Degree EDD.